

לעילוי נשמת
סגן יאיר נבנצאל הי"ד
שנהרג בדרכו לביתו
בנווה צוף

ברכת שופרות

יצחק וינברגר

ראשי פרקים

- א. הקדמה
- ב. חתימת ברכת שופרות - מחלוקת הראשונים
- ג. שורש מחלוקת הראשונים - הצד ההלכתי
- ד. סיכום המחלוקת
- ה. שורש המחלוקת - הצד הרעיוני
- ו. חבור המחלוקת - הצד הרעיוני עם הצד ההלכתי
- ז. חתימת ברכת שופרות - שיטת הרשב"א
- ח. מהות ברכת שופרות - 'ספר העיקרים'
- ט. אחרית דבר

א. הקדמה

ימים מיוחדים דורשים תפילות מיוחדות. כך בשבת, כך בראש חודש ובכל מועד ויום טוב, כל תפילה וענינה.

מיוחדת היא תפילת מוסף של ראש השנה, בעלת תשע הברכות. שלש ראשונות - אבות, תחיית המתים וקדושה. שלש אחרונות - עבודה, הודאה וברכת השלום. ושלוש אמצעיות - מלכויות, זכרונות ושופרות. ב'תוספתא' ציינו כי תפילת ראש השנה ארוכה מתפילת שאר ימות השנה. "אלו ברכות שמאריכין בהן, ברכת תעניות וברכות של ראש השנה וברכות של יום הכיפורים"¹.

בתפילה ארוכה זו ובעלת תוכן מיוחד המתאים ליום הראשון של השנה, נאמרו רעיונות רבים, העוסקים בסדר של שלושת הברכות או בכל ברכה בפני עצמה. במאמר זה בחרתי להתמקד בברכת שופרות. לברר מעט את סדר הפסוקים שבה, ומתוך הסדר לברר ולגלות מהי מהותה של ברכה זו.

ב. חתימת ברכת שופרות - מחלוקת הראשונים

בעניין אמירת הפסוקים בתפילת מוסף של ראש השנה, ישנו דין שצריך לומר עשרה פסוקים במלכויות, עשרה פסוקים בזכרונות ועשרה פסוקים בשופרות, כאשר החלוקה בתוך כל ברכה היא: שלושה פסוקים מן התורה, שלושה פסוקים מן הכתובים, שלושה פסוקים מן הנביאים ופסוק מן התורה לסיום. וכך פסק השו"ע: "אומרים עשרה פסוקים של מלכויות, ועשרה של זכרונות, ועשרה של שופרות בכל ברכה, ג' מהם של תורה, ג' של כתובים, ג' של נביאים וא' של תורה; ואם רצה להוסיף על אלו עשרה - רשאי"². וקשה, שהרי בנוסח של ימינו, בברכת שופרות, אנו מסיימים את הברכה בפסוק מהתורה: "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חודשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזיכרון לפני אלוקיכם, אני ה' אלוקיכם"³. ובפסוק לא מוזכר כלל שופר, ואין כל קשר בינו לבין שופרות, אם כן מדוע אנו אומרים אותו בברכת שופרות? וגם לזה התייחס השו"ע וכתב: "יש קורים תגר על מה שנוהגים להשלים פסוקי שופרות בפסוק 'וביום שמחתכם'. שאין מזכיר בו שופר אלא חצוצרות, והרא"ש והר"ן כתבו לקיים המנהג"⁴.

כדי לבאר את הסוגיה הסבוכה, נתחיל במקורות לגבי הלימוד של עצם עניין מלכויות, זכרונות ושופרות, וכנגד מה הם באים?

במשנה במסכת ראש השנה נאמר: "אין פוחתין מעשרה מלכויות, מעשרה זכרונות, מעשרה שופרות. רבי יוחנן בן נורי אומר: אם אמר שלוש שלוש מכולן - יצא. אין מזכירין מלכות זכרונות ושופרות של פורענות. מתחיל בתורה ומשלים בנביא, רבי יוסי אומר: אם השלים בתורה - יצא"⁵. וכן בגמ' בהמשך: "מתחיל בתורה ומשלים בנביא, רבי יוסי אומר אם השלים בתורה יצא. אם השלים, דיעבד - אין, לכתחילה - לא. והתניא, רבי יוסי אומר: המשלים בתורה הרי זה משובח! - אימא: משלים. והא אם השלים קתני, דיעבד - אין, לכתחילה - לא! - הכי קאמר: מתחיל בתורה ומשלים בנביא. רבי יוסי אומר: משלים בתורה, ואם השלים בנביא - יצא. תניא נמי הכי, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: וותיקין היו משלימין אותה בתורה"⁶.

הרא"ש כותב: "ויש מרננים על מה שאנו משלימין בשופרות בהאי קרא 'וביום שמחתכם ובמועדיכם', שכתוב בו 'ותקעתם בחצוצרות' ואין כתוב בו שופר..."⁷.

ומביא הרא"ש כמה שיטות בראשונים:

1. **ראב"ה** - ר' יוסי אומר שאם השלים בנביא יצא, ולכן בשופרות שכבר נכתבו עשרה פסוקים, הרי שלא משנה מה כתוב בפסוקי התוספת, משום אלו דברי ריצוי ורחמים. ולכן, גם אם כתוב פסוק של חצוצרות ולא מוזכר בפסוק "שופר" - אפשר לאומר.

2. שו"ע תקצא ד

3. במדבר י, י

4. שו"ע תקצא ו

5. ראש השנה לב ע"א

6. ראש השנה לב ע"ב

7. שם ברא"ש פ"ד סוף סימן ג

2. **רמב"ן** - היה אומר את הפסוק "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלוקיו עימו ותרועת מלך בו".⁸ ואע"פ שכבר אמר את הפסוק במלכויות, הרי שרבי יוסי אמר שאם יש פסוק ששייך גם למלכויות וגם לשופרות, אפשר להזכיר את הפסוק בשתי הברכות.

3. **ר' יונה** - היה אומר את הפסוק "יום תרועה יהיה לכם".⁹

4. **הרא"ש** - פסק שאין לשנות ממנהג אבותינו, שנהגו לומר את הפסוק "ותקעתם בחצוצרות..."¹⁰, משום שתרועה ללא שופר נקראת שופר, והוא הדין כאן שכתוב "תקיעה", שאע"פ שלא כתוב שופר אלא חצוצרות - אין זה גרוע מתרועה ללא שופר. כלומר - העיקר שתהיה תקיעה ואין הקפדה שהתקיעה תהיה דווקא בשופר, אלא התקיעה יכולה להיות גם בחצוצרות. וכן משמע מהירושלמי¹⁰ שהיו משלימים בפסוק הזה את ברכת שופרות.

לעומתו, **הר"ן**¹¹ מביא את דעות הרמב"ן והרשב"א, שהפסוקים שנאמרים בשופרות הם דווקא תרועה סתם, היינו תרועה של שופרות, אבל תרועה שיש בה חצוצרות - לא מזכירים, משום שצריך דווקא פסוק של שופרות. אותם שנהגו לומר בסוף ברכת השופרות את הפסוק "ותקעתם בחצוצרות" - זוהי טעות, ואע"פ שבכל מקום שיש חצוצרות יש שופר, בכל זאת צריך לומר פסוק של שופרות דווקא. וצריך לומר את הפסוק "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלוקיו עימו ותרועת מלך בו",¹² ואע"פ שאמר את הפסוק הזה כבר בברכת מלכויות, אין בעיה לאומרו גם בברכת שופרות. ויכול לומר גם את הפסוק "יום תרועה יהיה לכם".¹³

וכן דעת **הרא"ה**¹⁴ היא שאפשר לומר את הפסוק "ותקעתם בחצוצרות", שאע"ג שכתוב בו חצוצרות, אין זה משנה, משום שהעיקר שמוזכר בפסי תקיעה. ופסוק זה עדיף משום שב"ספרי"¹⁵ דרשו מפסוק זה את העניין של מלכויות, זיכרונות ושופרות. מלכויות לומדים מ"אני ה' אלוקיכם", זיכרונות לומדים מ"והיו לכם לזיכרון" ושופרות לומדים מ"ותקעתם". ומאחר דק"ל כר' יוחנן בן נורי שמספיק לומר שלשה פסוקים, ואילו אנחנו שאומרים יותר מכן - לא צריך לדקדק בפסוק "ותקעתם בחצוצרות" שיהיה מוזכר בו דווקא שופר. ומצד העניין שצריך להשלים בשל תורה, הרי שהפסוק "ותקעתם" מתאים לסיים בו את ברכת השופרות, משום שב ספרי דורשים ממנו לעניין שופרות. וכן הרמב"ם הביא את הפסוק "ותקעתם בחצוצרות" בסידור תפילותיו.

דעת הר"ן - הר"ן, כפי שהראינו לעיל, מביא את שתי השיטות (הן של הרשב"א / רמב"ן והן של הרא"ה). הוא אינו מכריע במפורש כמו מי הוא פוסק, אך נראה שהר"ן פוסק כרא"ה

- 8. שם
- 9. שם
- 10. שם
- 11. דף ט ע"א לדפי הר"ן ד"ה "ומיהו"
- 12. במדבר כט, כא
- 13. במדבר כט, א
- 14. מובאת בר"ן דף ט מדפי הר"ן
- 15. ספרי במדבר עז

(שאפשר לומר את הפסוק "ותקעתם בחצוצרות"), משום שמביא את דעת הרמב"ם לחיזוק דברי הרא"ה, וכך כותב הר"ן בשם הרמב"ם: "וכן ראיתי לרמב"ם ז"ל שהביא פסוק זה ד'ותקעתם בחצוצרות' בסידור תפילותיו בסוף ספר אהבה".

ג. שורש מחלוקת הראשונים - הצד ההלכתי

עד כה הובאו שיטות הראשונים השונות בפסיקת ההלכה, כיצד לסיים את ברכת שופרות, אך השאלה עולה מאליה - מהו הסבר המחלוקת בין הראשונים?
לענ"ד ניתן לומר שישנה מחלוקת בהבנת דברי הגמ' במסכת ראש השנה.

הגמרא בראש השנה אומרת: "ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה - בשופר. אמר רבי אבהו: למה תוקעין בשופר של איל? - אמר הקדוש ברוך הוא: תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני".¹⁶
את הגמרא ניתן להבין בשני אופנים:

א. הדיון על שופרות נפסק במילים "במה - בשופר", ואם כן זה ציטוט מקוצר מה'ספרי': "ר' נתן אומר אינו צריך, שהרי כבר נאמר 'ותקעתם בחצוצרות' הרי שופר 'והיו לכם לזיכרון' זה זיכרון, 'אני ה' אלוקיכם' זה מלכות. אם כן מה ראו חכמים לומר מלכיות תחילה ואחר כך זכרונות ושופרות? אלא המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש מלפניו רחמים, כדי שתיזכר לו, ובמה - בשופר של חירות. ואין שופר אלא חרות, שנאמר: 'והיה ביום ההוא ייתקע בשופר גדול'¹⁷ "18", כלומר שביספרי' מבואר מהו השופר שנאמר כאן בגמרא, והכוונה היא לשופר של חירות / גאולה. ור' אבהו פותח דיון חדש על מצוות תקיעה בשופר, והטעם למצווה הוא להזכיר את עקידת יצחק. כך סוברים הרשב"א והרמב"ן, שבעיני דווקא שופר.

ב. הדיון על שופרות כולל וגולש גם לדברי ר' אבהו, והטעם בשניהם אחד הוא. ונדגיש, כי בשופרות הכוונה במילים "במה - בשופר" לקול של השופר, שבעצם כל קול כשר, אף חצוצרות. אם כן, למה מזכירים פסוקים של שופרות? אומר ר' אבהו, כדי שהקב"ה יזכור לנו את עקידת יצחק שהייתה בשופר. כך סוברים הרא"ש והר"ן שבעיני קול שיזכיר את עקידת יצחק, וכל קול כשר לכך, לאו דווקא שופר, אלא אף חצוצרות.

16. ראש השנה טז ע"א

17. ישעיה כז, יג

18. ספרי' במדבר עז

הרי"ף כתב: "ואמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות, מלכויות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיבוא זכרוכם לפני לטובה, ובמה - שופר. אמר ר' אבהו: למה תוקעין בשופר של אייל? אמר הקב"ה: תקעו לפני בשופר של אייל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק".¹⁹

בריא"ז²⁰ (ב) כתוב: "כשם שתוקעים בשופר בראש השנה, כך אומרים פסוקים של מלכויות, זכרונות ושופרות. אמר הקב"ה: אמרו לפני מלכויות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיבוא לפני זכרוכם לטובה, שופרות - שתתנו לב וצפו ליום הדין ולימות המשיח, במה - בשופר".²¹ מלשון הריא"ז משמע שהגמרא קישרה בין השופר לבין ימות המשיח ויום הדין. והדבר נראה ומוכח יותר בחידושי 'אנשי שם'.

בחידושי 'אנשי שם' (א) כתוב: "אפשר לומר שהרי"ף רוצה לומר - ובמה תזכרו לפני לטובה בשופר הגדול, וזה דוחק קצת, ואפשר שרצה לומר: ובאיזה זכות תזכו שיעלו זכרוכם לטובה? בשופר, בזכות שמקיימים מצוות שופר, אבל ביספרי' משמע בהדיא שרוצה לומר שופר של חירות".²² ומשמע מדבריהם, שהגמרא עסקה בשופר של היספרי', דהיינו שופר של חירות. ומכאן ראה לשיטת הרמב"ן, רשב"א שבעיני שופר דווקא.

נראה שמחלוקת הראשונים היא בדברי היתוספתא' ודברי היספרי': האם המקורות הללו סותרים זה את זה או משלימים זה את זה.

ב'תוספתא' כתוב: "אמרו לפני מלכויות, זכרונות ושופרות. מלכויות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיבוא זכרוכם לטובה, אמרו לפני שופרות - כדי שתעלה תפילתכם בתרועה לפני".²³ מלשון היתוספתא' משמע שצריך שיהיה קול תרועה, ואין פירוט איזה קול צריך להיות.

ביספרי' מובא: "ר' נתן אומר אינו צריך, שהרי כבר נאמר יתקעתם בחצוצרות' הרי שופר יהיו לכם לזיכרון' זה זיכרון, 'אני ה' אלוקיכם' זה מלכות. אם כן מה ראו חכמים לומר מלכויות תחילה ואחר כך זכרונות ושופרות? אלא המליכהו עלך תחילה ואחר כך בקש מלפניו רחמים, כדי שתיזכר לו, ובמה - בשופר של חירות. ואין שופר אלא חרות, שנאמר: 'והיה ביום ההוא ייתקע בשופר גדול'.²⁴ מלשון היספרי' משמע שצריך דווקא קול שופר, והעולה מה ספרי שצריך לתקוע בשופר של חירות והסמיכו פסוק לזה "ביום ההוא ייתקע בשופר גדול".

הרמב"ן והרשב"א סוברים שאין סתירה בין היתוספתא' ליספרי', ופוסקים כ'ספרי'. כלומר הכוונה שצריך שופר דווקא, ולכן כאשר ה' תוספתא' אמרה "תרועה", הכוונה לשופר של היספרי'. הם הבינו את הגמרא בדף טז ע"א לפי ההסבר הראשון, כלומר שהכוונה בשופרות של הגמ' היא שהשופרות הם כנגד שופר של גאולה, ור' אבהו דיבר על מצוות שופר שהיא כנגד עקידת יצחק.

19. רי"ף דף ג ע"א
 20. ר' יצחק ברי' משה מוינא אות ב
 21. על דף ג ע"א מדפי הרי"ף אות ב
 22. על דף ג ע"א מדפי הרי"ף אות א
 23. יתוספתא' ראש השנה א, יא
 24. יספרי' במדבר עז

הרא"ש, הר"ן והרא"ה סוברים שה'ספרי' וה'תוספתא' חולקים. ב'תוספתא' כתוב "תרועה", והכוונה שיהיה קול ולא משנה איזה קול, ולכן אפילו פסוק של חצוצרות זה טוב, משום שזה קול. ומה שכתוב בגמרא טז ע"א "שופר", הכוונה לקול ולא דווקא שופר, כמו שכתוב ב'תוספתא' תרועה וזה לאו דווקא שופר.

הם הבינו את הגמרא (טז ע"א) לפי ההסבר השני, כלומר שדברי ר' אבהו הם חלק מהדיון הקודם בגמרא "במה - בשופר", ולכן הכוונה דווקא לכל קול שהוא, אך ישנה עדיפות לשופר שהוא כנגד עקידת יצחק, אולם גם קול חצוצרה מועיל, בכך שהוא קול והוא מעורר את האדם. כלומר, עדיף בשופר משום שהוא מזכיר את עקידת יצחק, אולם גם חצוצרה מועיל כיון שבעיני קול.

ד. סיכום המחלוקת

ה'בית יוסף'²⁵ הביא את דברי הרא"ש שאין לשנות מהמנהג, ואת דברי הרמב"ן והרשב"א, שאין לומר את הפסי' "ותקעתם בחצוצרות", אלא יש לומר "לא הביט און ביעקב... ותרועת מלך בו" (כך נהג הרמב"ן), או שיאמר "יום תרועה יהיה לכם" (כך נהגו ר' יונה והרי"צ גיאת²⁶), וכן כתב את דברי הרא"ה, שהביא ראייה מה'ספרי', ששם דורשים מהפסוק "ותקעתם בחצוצרות" את העניין של שופרות, ואם כן ברור שאפשר לומר פסוק זה בשופרות. כן כתב, שהרמב"ם הביא את הפי' "ותקעתם בחצוצרות" בסידור תפילותיו.

בשו"ע כתוב: "יש קורים תגר על מה שנוהגים להשלים פסוקי שופרות בפסוק יוביום שמחתכם". שאין מזכיר בו שופר אלא חצוצרות, והרא"ש והר"ן כתבו לקיים המנהג²⁷.

ה. שורש המחלוקת - הצד הרעיוני

נראה לומר שיש כאן גם רעיון מחשבתי.

מובאת בשם הגר"א החלוקה הבאה: ה' **מְלַךְ** - מלכויות.

ה' **מְלַךְ** - זכרונות.

ה' **ימלוך** - שופרות.

ונראה לומר שנחלקו הראשונים בפירוש החלוקה הזאת.

הר"ן והרא"ש מפרשים: ה' **מְלַךְ** - הווה, על המעשים - מלכויות

ה' **מְלַךְ** - על העבירות (מובא באוה"ת - עניין של תיקון הרצון) - זכרונות.

25. תקצא, ו

26. שם

27. שם

ה' ימלוך - מעורר (כלשון הגמ' על שופרות "ובמה - בשופר) - שופרות.

עבודת האדם בראש השנה היא להבין שהאדם יכול לתקן את העבירות שעשה, על ידי זה שהוא מתקן את הרצון, כמו שאמרו: תשובה קדמה לעולם.²⁸ הוא עושה זאת על ידי השופרות, והעיקר היא ההתעוררות ולא דוקא השופר, ולא משנה איזה קול, אלא כל קול שהוא מעורר לתשובה. כלומר, הכוונה בשופר היא שיהיה **קול מעורר**, ואף חצוצרה היא קול מעורר.

בענין תיקון הרצון, ניתן להרחיב מעט. הרב קוק כותב ביאורות התשובה: "התשובה נוטלת את הרצון שכבר נתגשם במעשה וקנה לו כח הויה של גבורה עד ששיבר בעוזו גם את העוז של המוסר והאמונה, ומכיון שהאור האלוהי מתעורר יפה והרצון נעקר מעיקרו איננו חוזר לתהו כי אם פועל הוא בעוזו על יסודו של עולם להטביע בהויה כולה **רצון כביר לאור ולטוב** וזדונות נעשים כזכויות ממש".²⁹

הרב קוק מדגיש בבירור את אחד מעיקרי התשובה. לקחת את הרצון ולהשתמש לטוב. וכך מבאר הר' פילבר בהגהות שלו - "בתשובתו, על האדם להבדיל בין מעשה החטא לבין כוח הרצון שבעיוותו גרם לחטא. אם האדם בתשובתו נוטל את הרצון שגרם לחטא ומכוונו למטרות חיוביות, אז הרצון שנתחשל בפעולות החטא הוא עצמו משמש את הקדושה. נמצא שהזדון שגרם לחטא מעכשיו מסייע לזכויותיו של השב".³⁰ בהערה נוספת מסביר הר' פילבר: "גם אם הרצון היה בין גורמי החטא **אל לו לאדם לפגום ברצונו**, אלא עליו להפריד בין עצם החטא לבין כוח הרצון על האדם להשתחרר מן החטא ובו בזמן להשתמש בכוח הרצון שגרם לחטא ולהפנותו לכיוון חיובי. במובן זה יוצא האדם מרוויח מן החטא..."³¹

לענין ניתן לומר: שהרמב"ן והרשב"א, שחלקו על הר"ן והרא"ש, הסבירו את הפס' "ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד" בצורה אחרת מהסבר הר"ן והרא"ש. ניתן להסביר שהפס' מבטא את מהלך כל ההויה כולה, על פי תהליך של צמצום, וכך מובא בינפס החיים.³²

התהליך של "ה' מלך, ה' מלך, ה' מלך" הוא תהליך של כל ההויה כולה. בתחילת הבריאה הקב"ה היה נראה שהוא מקור כל הכוחות, רק עכשיו, בזמן הזה, אנו נמצאים במצב של צמצום, כמו שכתוב בינפס החיים ע"פ האר"י ז"ל, שצמצום כוחות שווה להסתר, ולכן נראה המצב כאילו "ה' מלך", שכרגע הקב"ה מתגלה בשם אלוקים, מכוחות שונים, אך לעתיד לבוא שוב יחזור המצב של "ה' אחד ושמו אחד", שהשם של הקב"ה יהיה שם הוי"ה של כל הכוחות כולם.

כפי שהובא לעיל, שיטת הרשב"א והרמב"ן מבוססת על ה'ספרי'. מובא ב'ספרי' הקשר שבין ברכת שופרות לבין שופר של גאולה, וכך כתוב ב'ספרי': "ואין שופר אלא חירות, שנאמר 'והיה ביום ההוא ייתקע בשופר גדול' ". על פי ה'ספרי' ועל פי הסבר 'נפס החיים', נוכל ללמוד ששיטת הרמב"ן והרשב"א היא שישנו תהליך של צמצום שהיה בכל ההויה כולה זאת אומרת, הייתה

28. פסחים ד ע"א
 29. 'אורות התשובה' פרק ט, פסקה ח
 30. שם בהערה של הר' פילבר
 31. שם
 32. שער ג פרק ה, ו, ז וכן בהגהת מוהרי"ץ בפרק ד

השגחה בשם הויה, ואחר כך צמצום (=הסתר), וכעת ישנה השגחה בשם אלוקים. אך ישנם זמנים מיוחדים כמו ראש השנה, שבהם העבודה היא להגיע להשגחת שם הויה (ה' מֶלֶךְ, ה' ימלוך), גם במצב בו אנו נמצאים כעת (ה' מֶלֶךְ), וניתן לעשות זאת על ידי שופר של גאולה.

וכך ביארו הרמב"ן והרשב"א את הפס' -

ה' מֶלֶךְ - שם הויה מקור כל הכוחות - הכל ממנו (מידת החסד) - מלכויות.

ה' מֶלֶךְ - שם אלוקים, אלוקים היינו כל הכוחות, ובזמן הזה נראים כמה כוחות בעולם - זכרונות.

ה' ימלוך - לעתיד לבוא, שם הויה, כל הכוחות כולם - שופרות.

בתחילה כולם ראו שה' הוא מקור כל בכוחות כולם, אחר כך הייתה נפילה של הארץ ואנשים עכשיו רואים בזמן הזה כמה כוחות נפרדים וחלוקים בעולם, ולעתיד לבוא שוב יהיה ה' אחד ויראו כוח אחד.

1. חבור המחלוקת הצד הרעיוני עם הצד ההלכתי

מצאנו כאן מחלוקת ראשוניים, האם פוסקים כיספרי' או כ'תוספתא.

רא"ש, ר"ן - יש מחלוקת בין ה'תוספתא' ל'ספרי', והגמרא הכריעה כ'תוספתא'. ולשיטתם כוונת הגמרא³³ "במה - בשופר", היא כמו שופרו של יצחק, אבל לאו דווקא, אלא יכול להיות גם חצוצרות, ולכן שפיר מה שמסיימים את הברכה בפסוק של חצוצרות. ומה שכתוב אח"כ בגמרא "אמר ר' אבהו: למה תוקעין בשופר של אייל...", זה קשור לדיון הקודם. ר' אבהו מסביר שעדיף לתקוע בשופר משום שהוא זכר לעקידת יצחק.

כלומר, העדיפות היא לשופר של איל, משום שזה זכר לעקידת יצחק, אולם גם חצוצרות מועיל, כיוון שבעיני קול.

מבחינה מחשבתית - צריך שיהיה קול ולא משנה איזה קול, כי צריך "קול המעורר לתשובה" ולא דווקא שופר, אלא כל קול שהוא, אולם יש עדיפות לשופר לזכר עקידת יצחק.

רשב"א, רמב"ן - אין מחלוקת בין ה'ספרי' ל'תוספתא'. לשיטתם הגמרא הכריעה כיספרי' שצריך שופר של גאולה, כלומר, בגמרא כתוב "ובמה - בשופר", ולא מפורש בגמרא איזה שופר, אלא שהפירוש מופיע ביספרי' שהכוונה לשופר של גאולה. **דווקא שופר** כמו שהיה בבראשית, בסיני ומה שיהיה לעתיד לבוא. ולכן צריך לסיים דווקא בפסוק עם שופר.

מבחינה מחשבתית - רק ע"י שופר ממש ניתן לשנות את הראייה, ממצב של צימצום ראייה של כמה כוחות בעולם) למצב של ה' מֶלֶךְ (ראיית כוח אחד בעולם).

ז. חתימת ברכת שופרות - שיטת הרשב"א

הרשב"א פסק שצריך לסיים את ברכת שופרות בפס' "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלוקיו עמו ותרועת מלך בו". אך על פס' זה קשה קושיה אחת ולה שני פנים:

מדוע דוקא פס' זה, הרי כבר אמרנו את הפס' במלכויות?

1. האם אין בעיה הלכתית לומר את אותו פס' פעמיים בברכות שונות?
2. האם מבחינה רעיונית יש קשר בין פס' זה לברכת שופרות? ואם כן, כיצד?

בתשובה לפן הראשון של הקושיא - כבר מובא ברשב"א: "אע"פ שאמר את הפס' במלכויות אין בעיה ויכול להזכירו גם בשופרות".³⁴

בתשובה לפן השני של הקושיא 'אור החיים' מסביר את הפסוק "ה' אלוקיו עימו ותרועת מלך בו": "פירוש כנגד ב' בחינות שהזכיר הנקראים בשם יעקב שהם ההמון העם, והמתכנים בשם ישראל שהם הצדיקים, ה' אלוקיו עימו הם הצדיקים שעושים מאהבה, ולזה אמר ה', שהוא שם החסד לומר שאין עבודת הצדיק לצד הדין אלא אוהב הטוב במה שהוא טוב, ודקדק לומר אלוקיו שלא תחשוב שאם ה' ייסרהו ישוב אחור, לזה אמר אלוקיו, שהגם שייסרוהו על משמרת אהבתו יעמוד, וכנגד כת ההמון הנקראת בשם יעקב אמר 'ותרועת מלך בו', שהוא ירד לצד המשפט".³⁵

כלומר, לפי פירושו: יעקב - אלו בינוניים, ישראל - אלו צדיקים. ומשמע מכך: "ה' אלוקיו עימו" - אלו צדיקים, שרואים שני כוחות בעולם, הטוב והייסורים, אולם יודעים שהכל בא ממקור אחד - עימו. "ותרועת מלך בו" - אלו בינוניים, 'ותרועת' = מידת הדין, על דרך "תרועם בשבט ברזל".³⁶ כלומר, הבינוניים רואים רק את מידת הדין ולא משייכים את מידת הדין שפוגעת בהם לקב"ה שהיא באה ממנו.

אם כן, לפי פירוש 'אור החיים' על הפסוק "לא הביט און ביעקב", יש התאמה בין הפסוק ובין שיטת הרשב"א, ואם כן לא לחינם כתב הרשב"א את הפסוק הזה שאומרים אותו כבר במלכויות (מה גם שהסברנו שאין בעיה הלכתית לומר פסוק פעמיים).

כאמור לעיל צריך לסיים בברכת מלכויות, זיכרונות ושופרות בשל תורה. והרשב"א לשיטתו מסתדר מצויין עם סדר הפסוקים:

במלכויות מסיימים - "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד".³⁷ פירוש - שמע ישראל, ה' כרגע, בזמן הזה, נראה לנו במצב של ה' אלוקים, אבל צריך לראות בצורה אחרת, שהיא "ה' אחד", שהכל אחד.

34. ראש השנה לב ע"ב
 35. 'אור החיים' במדבר כג, כא
 36. תהילים ב, ט
 37. דברים ו, ד

- בזיכרונות מסיימים - "וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לעיני הגויים להיות להם **לאלוקים** אני ה' "³⁸, פירוש - להיות להם לאלוקים, על הכוחות, אבל תמיד לזכור "אני ה' ".
- בשופרות מסיימים - "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' **אלוקיו** עימו ותרועת **מלך** בו."³⁹ כלומר, הצדיקים רואים שפועל כעת "אלוקים", דהיינו כמה כוחות, אך הם יודעים ש"ה' עימו", שהכל אחד.

ה. מהות ברכת שופרות - שיטת 'ספר העיקרים'

ב'ספר העיקרים'⁴⁰ מובא :

"וברכת שופרות היא לרמוז על העיקר השלישי שהוא תורה מן השמיים, ועל כן היא מתחלת 'אתה נגלית בענן כבודך על הר קדשך לדבר עמהם מן השמיים השמעתם קולך' וכו', ולפי שמתן תורה היה באמצעות קול שופר חזק מאוד כמוהו לא נהיה מן העולם, נקראת שופרות, כי הקולות והלפידים שהיו שם כבר היו בעולם כיוצא בהם או ממינם, אבל קול השופר בזולת שופר לא היה מעולם ולא יהיה כן עד זמן הגאולה, שהיא שעה שתתפרסם תורת האמת בפני כל העולם, ועל אותה שעה נאמר 'וה' אלוקים בשופר ייתקע',⁴¹ כפי דעת קצת החכמים. וכבר ראיתי מי שכתב שהשופרות רמז לעקידת יצחק ואינו כן, שאילו הייתה ברכת השופרות רמז לעקידה, היה ראוי לזכור בה עקידת יצחק ולא בזכרונות כמו שנזכרה, ואולם הביאם לזה מה שמצאו לרבתינו ז"ל כי התקיעה בשופר של איל זכר לאילו של יצחק, ואין זה כלום, כי התקיעה בשופר של איל אמרו שהוא זכר לאילו של יצחק, אבל לא התקיעה בשלוח ולא ברכת השופרות".⁴²

מפרש בעל הישורשים:⁴³

"**ואולם הביאם לזה** - כלומר ההכרח המביא אותם לומר שברכת השופרות רמז לעקידת יצחק הוא מה שמצאו לרז"ל כי התקיעה וכו'. והבינו הם שכוונת רז"ל הוא שקול התקיעה בעצמו הוא רמז לעקידת יצחק, אבל טעות היא בידם, שאם כן לא היה צריך לומר שופר של איל, אלא היה צריך לומר שתם שופר, שלשיטתם התקיעה שתוקעים בראש השנה היא זכר לעקידת

38. ויקרא כו, מה

39. במדבר כג, כא

40. לר' יוסף אלבו

41. זכריה ט, יד

42. מאמר ראשון פ"ד

43. ר' גדליה בן שלמה

יצחק ולא זכר לאילו של יצחק, ומאחר שחכמים לא אמרו כך אלא קישרו את התקיעה בשופר לאילו של יצחק - חייבים לומר שכוונתם היא דווקא על השופר, שהוא עשוי מקרן של איל, ולא על הקול שיוצא מהתקיעה. והתקיעה לבד, בלא השופר, היא רמז לדבר אחר כנודע ב'ספרי' המקובלים⁴⁴.

כלומר - 'ספר העיקרים' מסביר שברכת שופרות היא כנגד מתן תורה, אך ניתן לקחת ממנו ומפירוש ה'שורשים' כמה נקודות לעניינינו.

'ספר העיקרים' מסביר שהמחלוקת בין שתי השיטות היא, האם השופר עצמו הוא רמז לשופר של מתן תורה וימות המשיח או רמז לעקידת יצחק, כמו שאמרנו שזוהי בעצם מחלוקת הראשונים, בין הרמב"ן והרשב"א לרא"ש ולר"ן. אולם, בהמשך דוחה בעל 'העיקרים' את הפירוש שהשופרות זה רמז לעקידת יצחק (דהיינו - את הסבר הר"ן והרא"ש, שהבינו שקול השופר צריך להזכיר את עקידת יצחק), שאם כן היה צריך לומר את ברכת השופרות בתוך ברכת הזיכרון.

בפירוש ה'שורשים' רואים כמה נקודות:

- א. קול התקיעה הוא העיקר (הר"ן והרא"ש).
- ב. לגבי הרמב"ן והרשב"א, מוכח מה'שורשים' שכוונתם היא דווקא על השופר, שהוא עשוי מקרן של איל ולא על הקול שיוצא מהתקיעה⁴⁵.
- ג. הנקודה הרעיונית, שהובאה לעיל, בשיטת הרמב"ן והרשב"א "התקיעה לבד בלא השופר היא רמז לדבר אחר כנודע ב'ספרי' המקובלים", ייתכן לומר שהיא על דרך שאמרנו "ה' מְלָד, ה' מְלָד, ה' ימלך".

לסיכום: נראה לומר שיש קשר בין מחלוקת הראשונים בגמרא למחלוקת המובאת ב'שורשים':

שיטת הרמב"ן והרשב"א	שיטת הר"ן והרא"ש	
"אמרו לפני... ובמה? בשופר". בשופר הכוונה שופר דווקא.	"אמרו לפני... ובמה? - בשופר". בשופר הכוונה קול.	הבנת הגמרא
צריך לסיים דווקא בפסוק של שופרות.	ניתן לסיים גם בפסוק של חצוצרות.	פסיקה להלכה
הציטוט בגמרא נשען על ה'ספרי' "ובמה - בשופר", ושופר היינו שופר של גאולה.	הציטוט בגמרא נשען על ה'תוספתא' שאמרה "ובמה - בשופר", ושופר היינו תרועה = קול, כלומר יש לפרש את	הכרעה כ'ספרי' / 'תוספתא'

	הגמרא "ובמה - בתרועה" שלא כיספריי.	
שופר = שופר גאולה = שופר דווקא.	שופר = תרועה = קול.	מהו 'שופר'?
המשך דברי הגמרא של ר' אבהו אינם קשורים לברכת שופרות כלל, אלא דברי ר' אבהו הם הסבר נפרד למצוות תקיעת שופר, שמצוות תקיעת שופר היא זכר לעקידת יצחק, וברכת השופרות היא מהטעם של שופר של גאולה.	המשך דברי הגמרא של ר' אבהו הם הסבר, הן למצוות תקיעת שופר והן לברכת השופרות, ובשניהם הטעם זזה והוא זכר לעקידת יצחק.	ההסבר ה'שורשים' על 'ספר העיקרים'

ט. אחרית דבר

מאמר זה נכתב לזכרו של חברי, סגן יאיר נבנצאל הי"ד, שנהרג בדרכו לביתו, בנוה-צוף.

מאמרו של הרב קוק "השופר והחצוצרות" מאיר באור נוסף את חשיבותו ומהותו של השופר. הדברים אשר כתב הרב מתאימים הם לזכרו של יאיר אשר שיקף נאמנה את הדרך של השילוב הנכון בין החצוצרות המסמלות את "היהדות הטכנית" לבין השופר המסמל את "היהדות הטבעית". וכך מתאר הרב קוק את היחס שבין הטכניקה האנושית לבין מהלך החיים הטבעיים. "כי הטכניקה האנושית נוצרה כדי לשמש את העולם ואת החיים הנועדים על פי דבר ה'... והיא צריכה לא לבלע ולהשחית אלא להיעשות טפל לקיומו של העולם בטהרת טבעו הבריא והרענן".

בהמשך דבריו כותב הרב דברים אשר לדעתי מתאימים הן במיוחד לימינו אנו, וכך כותב הרב:

"יום הזיכרון יום התרועה הלא הוא יום הגדול והקדוש לאדונינו שהננו מבליטים על ידי שופרותינו את החגיגות הנצחית של נצח ישראל. קול השופר קורא באוזנינו את ההכרזה האדירה של 'אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל'. ובתקופתינו זאת כמה עמוק צריך להיות אצלנו הרושם של ההפגנה הקדושה הזאת, על אף כל צרינו ושוטני נפשנו, 'האומרים לכו ונכחידם מגוי ולא ייזכר שם ישראל עוד', 'אשר סביב שתו עלינו' בכל תפוצותינו בגולה גם פה על אדמת קודשינו גאון עוז לנו".

ובהמשך כתב הרב:

"אמת הדבר, שהיד הרשעה יכולה היא להשתלח ביהדות הטכנית והוד החצוצרות נלקח ממנו לשעה, אבל הכל יודעים שהטכניקה כולה רק על הטבע האיתן היא מיוסדת והיהדות הטבעית שלנו אין שום יד של צר יכולה לשברה. בזה הננו החסינים והעזים שבאומות ולעולמים נשאר בידינו השופר. ולקולו הננו מתעודדים ובטוחים בשאיפתינו המנצחת שבמהרה ישובו לנו גם החצוצרות, והיהדות הטכנית תופיע עלינו בקרוב בכליל תפארתה, והיא תפאר גם כן את היהדות הטבעית שלנו, שנטלו ממנה הודה והדרה בתגרת יד האויב אשר הרע בקודש. ובחצוצרות וקול שופר נריע לפני המלך ה' בבית נכון ונישא. ונלמד את עצמנו ואת כל עמי הארץ אשר יראו כי שם ה' נקרא עלינו... ונזכור גם וביחוד אז בימי גדלותנו ופארנו כי השופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצוות היום שופר".

"אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון"

